

ENRIQUE VILA-MATAS

BU NE SAÇMA SİS

İSPANYOLCA ASLINDAN ÇEVİREN: İDİL DÜNDAR

Parma'li Paula'ya

“İçinde gölgelerin titreştiği bu saçma sis, onu nasıl dağıtabilirim?”

RAYMOND QUENEAU

1

Bir alıntı sanatçısı olmam tam da gençken okumaya kalkıştığım kitapların ilk satırından öteye geçememem sayesinde olmuştu. Onca tökezlemenin nedeni okumaya koyduğum romanların veya denemelerin ilk cümlelerinde bana göre çok fazla farklı yorum imkânı olmasıydı, bu da coşkulu anlam bolluğu düşünlüdüğünde, okumamı imkânsızlaştırıyordu. Neyse ki on sekiz yaşıma doğru kurtulmaya başladığım o tıkanmalar muhtemelen sonradan benimseyeceğim alıntı biriktirme merakımın temelini oluşturdu, ne kadar çoksa o kadar iyiydi, mutlak bir *özümseme*, dünyanın bütün cümlelerini bir araya toplama ihtiyacı, önüme konulanı kontrol edilemez bir şekilde silip süpürme, okur olarak bolluk anlarında benim olabileceğini gördüğüm her şeye sahip olma arzusu.

Bu bağlamından koparılmış cümleleri özümseme veya arşivime ekleme arzumda, sanatçının her şeyi özümsemediği ve bir başkasından etkilenmemiş olan, gerekirse başka birinden beslenmeyen tek bir sanatçı bile olmadığını söyleyenlerin çizgisini izledim. Özümsemek ve özümsemek, her şeyden çok kötü anlardan ve kötü duygulardan kaçmak: kitapların ilk cümlelerinde tıkanma sorunumdan kurtulmaya başladığımda düsturum buydu.

Dolayısıyla, birkaç yıl önceki o akşam, 2017'nin Ekim ayının son cuması Katalunya ülkesi çöküşün eşiğindeyken, basit bir cümle karşısında donup kalırlara beklenmedik bir şekilde geri dönüşüm, ilk başta bugünüm üzerinde zaman zaman tehlikeli bir etki gösteren geçmişin dramına geri götürdü, zira çevirmenlik işimi engelliyordu; gerçekten de, okuma kapasitem aniden donakaldığında dolu dolu çeviri yapmam da imkânsızlaştığından, bu meslekte ustalaşmamı çoğu kez engellemişti.

Bir cümlede tıkanmak her zaman korkunç bir an yaşamayı beraberinde getiriyordu, nihayetinde *hayatımı kazandığım* iş buydu. Eylem alanım Fransızca ve Portekizce kitapların İspanyolca versiyonlarıydı. Ekmeğimi kazandığım ve bir türlü tam anlamıyla alışamadığım işti, zira ben gerçek anlamda çevirmen değil de bir “öncül çevirmen”dim, “yıldız çevirmen” için metindeki zorlukları öngören biriydim ve ben yolu açtıktan, zorluklara farklı alternatifler önerdikten sonra çeviriye imzasını o atıyordu.

Bir anlamda o “öncül çevirmen” işi mütevazı boyutlarda *hokusai*'ye benziyordu, alıntı tedarigi işime verdiğim isimlerden biri de buydu, tam kestiremediğim bir nedenle, yaptığım o diğer iş –bazen “uzaktaki yazar” adını koyduğum kişiye alıntılar sunmak– bana bir Japon astın işini hatırlatıyordu. Her halükârda öncül çevirmen işim nihayetinde emek birliğinden ve dolayısıyla sendikadan bile yoksun olan o kendine özgü meslek *hokusai*'den daha iyi kazandırıyor – elbette daima söz konusu olan gülünç ve sefil rakamlar dahilinde.

Anlatmak istediğim çıkış noktasına, birkaç yıl önce o ekim akşamı okur tökezlemelerimin daha da artarak geri dönmüş olabileceğini düşündüğümde hissettiğim, trajediye yaklaşan o huzursuzluğa geri döneyim. Ama geçici bir sorun olabileceğini ve kopyaladığım ve tıkanırdığım cümleden büyük bir esin anı doğabileceğini –belki de tamamlamam gereken cümlelerin

kendisinde gizli olan büyük bir aydınlanma- anladığımı fark ettiğimde keyfim biraz yerine geldi. Öyle ki gücümü toplayıp yakındaki Cadaqués köyüne kadar yürümek için hazırlanmaya koyuldum, orada kayıp cümleyi –kendi kendime öyle diyordum- arayacak, bu sırada çok sevgili Siboney’i bulmak için de uğraşacaktım. Gerçi onu bulması zordu, söylendiğine göre kimseye veda etmeden, bir gecede ortadan kaybolmuştu.

Hazırlanırken yüce âni, geçmişimdeki mutlu bir lahza-yı, alıntıların karşı koyulmaz büyüsunün bana en üstün zevk görüldüğü o esnayı hatırladım. O yüce lahza, New York’a ilk vardığında adını değiştirip Rainer Bros yapmış olan uzaktaki yazarın, ikimiz de yirmi yıl boyunca birlikte çalışacağımızı ve yılda iki kez ondan gülünçlük seviyesinde ama benim için vazgeçilmez bir tutarı tahsil edeceğimi henüz hayal bile edemezken bana ilk siparişini gönderdiği zamanla kesişmişti.

Acilen birkaç edebi alıntıya ihtiyacı vardı, uzaktaki yazar beni işe aldığı o unutulmaz seferde böyle demişti. New York’taki gizemli yayınevine ait bir posta kutusundan gönderilmiş kısa bir iletide söylemişti bunu. O yirmi yıl boyunca göndereceği bütün iletiler gibi, ilk başta o yayınevinden gönderdiği mektuplar ve sonrasında çok kuru ve sade elektronik postalar kadar kısacıktı.

Sanatçıların siyasi görüşe sahip olup olmamasının önemi-ne dair birkaç cümleye ihtiyaç duyduğunu ve “nazik karakterim sayesinde bol miktarda bulmayı başaracağıma” güvendiğini söylüyordu. Teklif beni huzursuz etmek yerine son derece heyecanlandırmıştı, anlatıcı olarak kendimde ve özellikle de ülkenin bütün yayınevlerine sunduğum romanın elde ettiği sıfır başarının ardından gittikçe daha da tükendiğini gördüğüm yolda ısrar etmeyi sürdürmek yerine başka bir yazar için çalışmak bana mükemmel bir iş gibi görünmüştü.

Uzaktaki yazarın siparişiyle o gün gerçek anlamda bir yüce lahza yaşadım ve o dönemde çoktan hacim kazanmış alıntı arşivime başvurduktan sonra gönderdiğim cümlelerden birkaçını

şimdi bile hatırlıyorum. Cümlelerden biri Anthony Burgess'e aitti: "Romancının misyonu vaaz vermek değil, tespit ettiği şeyleri sergilemek ve sorular oluşturmaktır." Bunu Burgess'in ta kendisi onu iyi zamanımda, Barselona'da gazetecilik yaparken ve henüz bol okurlu bir yazar olacağıma inandığım dönemde bana sunmuştu. Avenida Palace Hotel'de yaptığımız sohbetin ardından, bir sonraki gazetecinin varmasına on iki dakika olduğunu söyleme kibarlığını göstermiş ve kendisiyle bir "Seylan çayı" içmek ister miyim diye sormuştu.

Anlam yüklü bir soruydu, zira birkaç dakika önce ona günümüzde adı Sri Lanka olan Seylan adasında yaşadığı yılları sormuştum. İkiiletmedim ve teklifini hevesle kabul ettim. *Otomatik Portakal*'ın yazarıyla çay içmek benim için bir onurdur, dedim. Ama sorun, akıllı gibi görünmek istediğimden son çay yudumunun ardından o anda uyduruverip *Niteliksiz Adam*'ın iki bin yerine yüz sayfalık bir versiyonu üzerinde çalışmakta olduğumu söylemeye kalkınca doğru.

Bana o kadar şaşırmış, öyle afallamış bir hâlde baktı ki, yüz ifadesini asla unutamıyorum. Hatta beni evire çevire döveceğini de düşündüm. *Otomatik Portakal*'ın yazarının o canı bakışının bende yol açtığı buz gibi teri hâlâ hatırlıyorum. Ama orada olanlardan bir şey öğrendiğim de doğru, zira Robert Musil'in *Niteliksiz Adam*'ının yüz sayfalık versiyonundan kendimden öyle emin bir hâlde bahsetmişim ki bana inanmakla kalmayıp bir de etkileneceğini ve hiç de budala olmadığımı göreceğini düşünüyordum. Lakin tam tersi gerçekleşti. Acımasız bir el hareketiyle bana çıkışı işaret etti, elim ayağıma dolaştığından bitmek bilmeyen birkaç saniye boyunca o döner kapıda sıkışıp kaldım ve bizzat Burgess'in gelip kıcıma sağlam bir tekme atarak ahşabı ve camları kırıp hızla dışarı çıkmama yardım etmesinden korktum.

Ama günün en unutulmazı olacak cümleyi o kapıda sıkışıp kalmadan önce duydum: Burgess'in hayat boyu bana eşlik eden

kelimeleri; kanıtı da bugün bile, kendimi engin uzayın kralı gibi hissederek eğlendiğim bu ulvi sabahın loşluğunda, söylediği şeyi hatırlamamda, onu hâlâ gerçek bir kehanet gibi görüyorum. Belki de Burgess önsezili biri olduğundandır, günün birinde yazacağım kelimeleri harfi harfine bana haber verdi; hatta onları şimdi yazıyorum:

“Ölüler geçmişlerinin hikâyelerine geri döndüklerinde hep yanılırlar.”

Bundan daha iyi öngörülebileceğini sanmam.

Gerçi daha fazla geciktirmeden, ölü falan olmadığını söylemem gerek; bu sabahın sıcacık loşluğunda yerleşmiş hâlde, dünyevi olandan uzaklaşmış olsam da, hâlâ bu dünyanın bir parçasını oluşturduğuma göre her şeyi çok iyi hatırlamamı engellemiyor.

2

14

Uzaktaki yazar yirmi yıl boyunca yazışmalarının başlığında bana danışman diye hitap etti, ama aynı zamanda ast, madun, *der Gehülfe* (Almanca yardımcı), mürekkep yalayan, şuursuz, örtük teorisyen de dedi.

Bana yazmaya başlayacağı anda kendini ne kadar alaycı hissettiğine bağlıydı bu. Ama uzaktaki yazar az ya da çok her zaman alaycıydı ve yirmi yıl süresince bir kere bile bana Simon diye hitap etme inceliğini göstermedi: Sanki ona göre ben asla Simon Schneider olamazmışım gibi. Sadece arada bir emailerinin başlığına koyduğu *der Gehülfe*, Schneider'lerin Alman kökenini unutmadığını düşünmemi sağlıyordu.

Ve birkaç yıl önceki o ekim akşamı, aynı terane akşam, özellikle alaycı olduğu söylenemez zira bana danışman ve yardımcı diye hitap etmekle yetinmişti:

“Sevgili danışman ve çok değerli *der Gehülfe*...”

Su katılmamış şerefsiz e-maili o cuma gününün hassas bir anında, tam da zihnimde yaşamamın bitkinliği yüzünden en huzursuz olduğum anda cep telefonuma düşüverdi.

Aptalca kibrini, hatta bütün dünyadan gizlenme ihtiyacını bile anlayabilirdim ama elektronik postalarında o kadar ketum

davranmasını ve yirmi yıldır işbirliği taleplerini bu kadar az netleştirmesini kabul etmekte zorlanıyordum, gerçi kıt çenebazlığıyla ona hangi alıntıları gönderdiğimin önemli olmadığını, hepsinin işine yaradığını ifade etmeyi amaçlıyor da olabilirdi.

Gelgelelim sinir edici ketumluğuna karşı son derece anlayışlı olmam, inatçılık etmesini ve kardeşim olduğunu asla hatırlamak istememekte ısrarcı davranmasını affedeceğim anlamına gelmiyordu. Nihayetinde, diyordum kendime, adının Rainer Schneider Reus olduğunu unutmaya çalışması faydasızdı. Gerçek adını korusaydı daha fazla işine yarardı diye düşünüyordum, sonuçta kulağa güzel, neredeyse imparatorlara özgü geliyordu ve tabii ki Rainer Bros'tan, hele hele, Tanrı aşkına, en fanatik takipçilerinin artikel bile kullanmadan verdiği isimle Gran Bros'tan çok daha iyiydi.

Bazen, mesajlarının ağırbaşlılığına rağmen, sadece iyice kendini kaybedip yazışmasının başlığına mesela hiç olmayacak bir "Sevgili kölem" yazmasıyla bile olsa kafayı yediğini anlıyordum. İkimiz de kardeşlik faktörü karşısında aynı derecede şaşkındık ve bu durumu, kardeş olma durumunu nasıl çözeceğimizi bilmiyorduk. Ama o, Manhattan'da izi bulunamaz biri olma merakının rehberliğinden olsa gerek, antigevezeliğini çok uzun süredir, yirmi yıldır abartıyordu. Lakin ben bunun yirmi yılda bana bir kere bile Simon, sevgili Simon, sevgili kardeşim veya –küçükük bir nezaket dokunuşu bile yeterli olurdu– sevgili *hokusai* diye hitap etmeye zahmet etmemesini mazur gösterdiğini düşünmüyordum.

"İkimizin kandaş mağaralarda uyuklamamız rahatsızlık verici." New York'a gitmeden çok uzun yıllar önce bir seferinde lafa böyle başlamıştı, gencecik ve kibirli, çekilmez Rainer Schneider, sonrasında da afallamış ama duygusal ve bayat çıkışına bakılırsa güçlü, sarsıcı bir duyguya doğru ilerlemeyi vadeden o cümleyi tamamlamaya cesaret edemişti.

Ben hâlâ bir zamanki kadar duygusal olsaydım, şimdi sadece

genç Rainer'in o eksik cümlesinin ona dair sahip olduğum en iyi anı olduğunu düşünerek ağlardım.

Başka bir seferinde, o kandaş mağaralar cümlesinden birkaç yıl mesafede, daha eğlenceli ve nükteli olduğunu şu sözlerle kanıtlamıştı:

“Çoğu kez kendimi hakkında hiçbir şey bilmediğim biri gibi hissediyorum.”

“O kişinin adı ne peki?” diye sordum.

“Adını bilseydim hakkında bir şey biliyor olurum.”

Evet. Birkaç yıl önceki o ekim akşamında yirmi yıldır onu fotoğraflarda bile görmüyordum, ortadan yok oluşunu akla gelecek en titiz bir şekilde gerçekleştirmişti ve gölgeleme stratejisi doğal olarak beni de içeriyordu: Son yirmi yıl süresince herhangi bir görseline erişebilmiş kimseden haber yoktu. Biri soracak olursa da her seferinde aynı duvara tosluyor, Gran Bros'un medyatik dünyaya karşı derin bir hoşnutsuzluk duyduğu ve bu fobinin bütün dünyadan çok sayıda okurun hayran olduğu “büyük gizli yazar” a hızlı dönüşümünde ona her an eşlik ettiği yönündeki nakaratı dinliyordu.

Kardeşi olmama rağmen ondan haber almak için arada bir başvurmak zorunda kaldığım Wikipedia'da söze şöyle başlıyorlardı: “1956'da Barselona'da doğdu, takipçileri tarafından 'Gran Bros' olarak tanındığı dünya çapındaki dikkate değer başarısıyla kesişen son yirmi yılın görünmez yazarı. 'Beş süratli roman' olarak da bilinen, fazla uzun olmayan beş romanın beşi de 1997'den itibaren New York'ta, Rainer Bros mahlasıyla yayımlandı, bu mahlasın ardında bir miktar efsanenin de eksik olmadığı kaçışıyla geride bıraktığı doğduğu şehirde kullandığı gerçek ismi olan Rainer Schneider Reus saklıydı. Barselonalı romancılık döneminde, tekrarlayan ve bir zincir oluşturan, saplantılı titizlikle duraklayıp bir adım attığı, hemen ardından geriye dönerek aynı konudan bahsettiği cümlelerden oluşan, nokta işaretinden aşırı derecede tiksindiği romanlar yayımladı...”